

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของสตรีในเขตพื้นที่ตำบลเกตุ อำเภอมือง จังหวัดสตูล ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา บทความ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางสำหรับการวิจัย และเรียบเรียงสาระสำคัญตามลำดับหัวข้อ ต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วม
  - 1.1 ความหมายและความจำเป็นของการมีส่วนร่วม
  - 1.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
  - 1.3 เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม
  - 1.4 หลักการสร้างการมีส่วนร่วม
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วม
  - 2.1 ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
  - 2.2 ทฤษฎีการพึ่งตนเองของเศรษฐกิจชุมชน
  - 2.3 ทฤษฎีจิตวิทยาทางสังคมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
  - 2.4 ทฤษฎีการติดต่อสื่อสาร
3. ปัจจัยส่วนบุคคลและแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสตรี
5. บริบทพื้นที่ที่ศึกษา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวม แนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอไว้ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอความหมาย และความจำเป็นของการมีส่วนร่วม ดังนี้

ความหมายและความจำเป็นของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเป็นทั้งวิธีการ และเป้าหมายในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของประชาชนและชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนา ดังที่มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมมีความหมายที่คล้ายกันบ้าง และแตกต่างกันบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของการมีส่วนร่วม ซึ่งจะแตกต่างกันไป ดังที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” ดังนี้

ณัฐฤกษ์ชัย ศรีมิชัย (2547, หน้า 46) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเองโดยประชาชน หรือกิจกรรมที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนได้จัดขึ้น โดยประชาชนเป็นผู้เข้าร่วมโดยการรับฟัง เสนอความคิดเห็น ชักถาม ตัดสินใจ สำรวจปัญหา วางแผนปฏิบัติ ดำเนินงาน รับประโยชน์ ตลอดจนติดตามประเมินผลกิจกรรม

สมศักดิ์ สุขวงศ์ และระวี ถาวร (2549, หน้า 36) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน ได้แก่ ผู้ใช้ประโยชน์ ผู้นำ ผู้รู้ในท้องถิ่นหรือโรงเรียน หน่วยงานรัฐและเอกชนในท้องถิ่น มีการถ่ายโอนข้อมูลระหว่างกัน มีการปรับกระบวนการ เพื่อตอบโต้ภัยที่มาจากท้องถิ่นที่ตอบสนองต่อการจัดการทรัพยากรในระดับท้องถิ่นให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน มีการพูดคุยเจรจาแบ่งภารกิจความรับผิดชอบ และลงมือดำเนินงาน มีการติดตามและการประเมินผลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ตลอดจนมีการปรับปรุงการทำงานให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน

ณัฐพันธุ์ เจริญนันทน์ (2551, หน้า 160) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมที่ทำให้ประชาชนได้มีปฏิสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีทั้งผู้สูงอายุ แม่บ้าน มารวมตัวกันทำงาน พุดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างกัน ตลอดจนร่วมทำกิจกรรมทางสังคม

Grunwald (2004, p. 120) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการใช้เหตุผล การมีข้อมูลหรือความรู้เพื่อการตัดสินใจ ตลอดจนเป็นการแก้ไขปัญหาโดยการเปิดรับและการสื่อสารข้อมูลจากภายนอก

Williams (2006, p. 197) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันวางแผนกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมพัฒนาชุมชนของภาครัฐหรือหน่วยงานอื่น ๆ ก็ได้

โกวิทย์ พวงงาม (2552, หน้า 6) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการทรัพยากรที่ตนมีอยู่ ซึ่งมีหลายกระบวนการ เช่น การจัดหาทรัพยากร การควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากร ตลอดจนการจัดการปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็น อย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการมีส่วนร่วมตามแนวการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผลที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของสตรี หมายถึง กระบวนการที่ให้สตรีร่วมกันคิดกิจกรรม คิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีการวางแผนและการตัดสินใจดำเนินการ ร่วมกันลงมือปฏิบัติ ร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์และร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์แก่คนในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต ตลอดจนเพื่อการพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้สตรีในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สำหรับการวิจัยครั้งนี้เป็นการมุ่งศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของสตรี ซึ่งสังคมปัจจุบันเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากขึ้น อีกทั้งสตรีส่วนใหญ่

ก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้นเช่นกัน อันเป็นมิติใหม่ที่ดีของการพัฒนาชุมชนของไทย ในหัวข้อต่อไปนี้เป็น การนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

ความจำเป็นของการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจเพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามหลักการธรรมาภิบาลที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน และผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความโปร่งใส และเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร, 2549)

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของประชาชน (people participation) เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนแบบใหม่ที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนของประเทศไทยให้ความสำคัญและนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการมีส่วนร่วมมีหลักการที่สำคัญ คือ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชนของตน โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ เคยให้การสนับสนุน เพื่อให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ มีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรภาคประชาชน หรือองค์กรชุมชน ที่ร่วมกันดำเนินกิจกรรมที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นหัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืน ทั้งการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง วัฒนธรรมและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน สามารถทำให้คนในชุมชนมีชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (อภิสิทธิ์ชัย สว่างสุริยันต์, 2549, หน้า 29) ตลอดจนทุกคนในชุมชนได้แสดงบทบาทของตน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันบนพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญหลายประการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีประโยชน์ ดังนี้ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2551, หน้า 116-117)

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาความขัดแย้ง ช่วยลดความไม่พอใจต่อโครงการของรัฐลดน้อยลง อีกทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนยังทดแทนการแสดงออกในรูปแบบการทำลาย หรือการใช้ความรุนแรง โดยใช้วิธีการยื่นหนังสือ การเจรจาอย่างสันติ ที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน มีการใช้ข้อมูลและเหตุผลบนพื้นฐานความเป็นจริง

2. การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ได้ช่วยให้ผู้บริหารประเทศได้เข้าถึงข้อมูลจากแหล่งที่มาอันหลากหลาย ตลอดจนช่วยให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจก็สามารถมีทางเลือกได้มากขึ้น ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น และช่วยลดผลกระทบด้านลบที่อาจเกิดขึ้นด้วย

3. การกำหนดนโยบายหรือการดำเนินการของรัฐ หากเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยผ่านกระบวนการที่ถูกต้อง และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายแล้ว และไม่ว่าประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบใดก็ตาม จะทำให้เห็นนโยบายหรือการดำเนินการของรัฐได้รับการสนับสนุนจากประชาชน เพราะประชาชนมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ

4. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกลไกที่ทำให้เห็นนโยบายหรือการดำเนินการของรัฐมีความโปร่งใส ลดการทุจริต และข้อผิดพลาดต่าง ๆ ลงได้ หรือกล่าวได้ว่า การดำเนินการของรัฐมีลักษณะเป็นธรรมาภิบาล

5. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักการบริหารบนพื้นฐานความยุติธรรมภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อการบริหารงานของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยลดความขัดแย้ง ลดปัญหาในการดำเนินงานในทางตรงกันข้าม การมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วยให้แก้ปัญหาของชุมชนได้ตรงกับความต้องการของประชาชน ประชาชนได้แสดงศักยภาพของตนออกมาจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนช่วยให้การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ จนผลของกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมีประโยชน์ต่อส่วนรวม ประชาชนเกิดความพึงพอใจ

จากการศึกษาของ สุภาพร ครุสารพิศิฐ (2550, หน้า 22) ศึกษาพบว่า แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนจะต้องเกิดจากประชาชนมีความร่วมมือกันและช่วยเหลือกันในการเป็นผู้พัฒนาตนเอง มีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตลอดจนสังคมนั้น แนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลก ดังจะเห็นได้จาก ประเพณีลงแขก ซึ่งมีการปฏิบัติในหมู่เกษตรกรทั่วโลก การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดที่สำคัญ 3 ประการ คือ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่ 25 ก.ค. 2555
เลขทะเบียน 247953
เลขเรียกหนังสือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

Reid (2000, p. 2) ได้กล่าวว่า ชุมชนในแต่ละพื้นที่จะมีความหลากหลายแตกต่างกันไป การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการร่วมมือกันของประชาชนเพื่อทำกิจกรรมหนึ่ง ๆ ขึ้นมา โดยมีการแบ่งปันความหลากหลายของบุคลิกภาพจากประชาชนเหล่านั้น นอกจากนี้ Reid ยังให้ข้อสังเกตอีกว่า บุคคลที่เป็นผู้นำหรือมีความร่ำรวยจะไม่สามารถนำพากิจกรรมหรือธุรกิจให้ดำเนินต่อไปได้ ถ้าขาดความร่วมมือในการทำงานจากทุกคน

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ นั้น จะมีลักษณะและขั้นตอนเป็นลำดับที่คล้ายกัน ดังนี้

อภิญา กังสนารักษ์ (2544, หน้า 14-15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการ และร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่สอดคล้องกับการแก้ปัญหา สามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และไม่ขัดแย้งกับนโยบายของภาครัฐ มีการกำหนดวิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากร และแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ ตลอดจนทราบถึงผลผลิต (output) ที่จะเกิดขึ้น

เช่น มีความรู้เพิ่มขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีการกำหนดระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดที่แน่นอน (สนธยา พลศรี, 2545, หน้า 102)

3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะ ต่อเนื่อง หรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวก็ได้

ชิษณุกร พรภาณวิษญ์ (2543, หน้า 11) ได้กล่าวว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการพัฒนาชุมชนมี 4 ขั้นตอน คือ

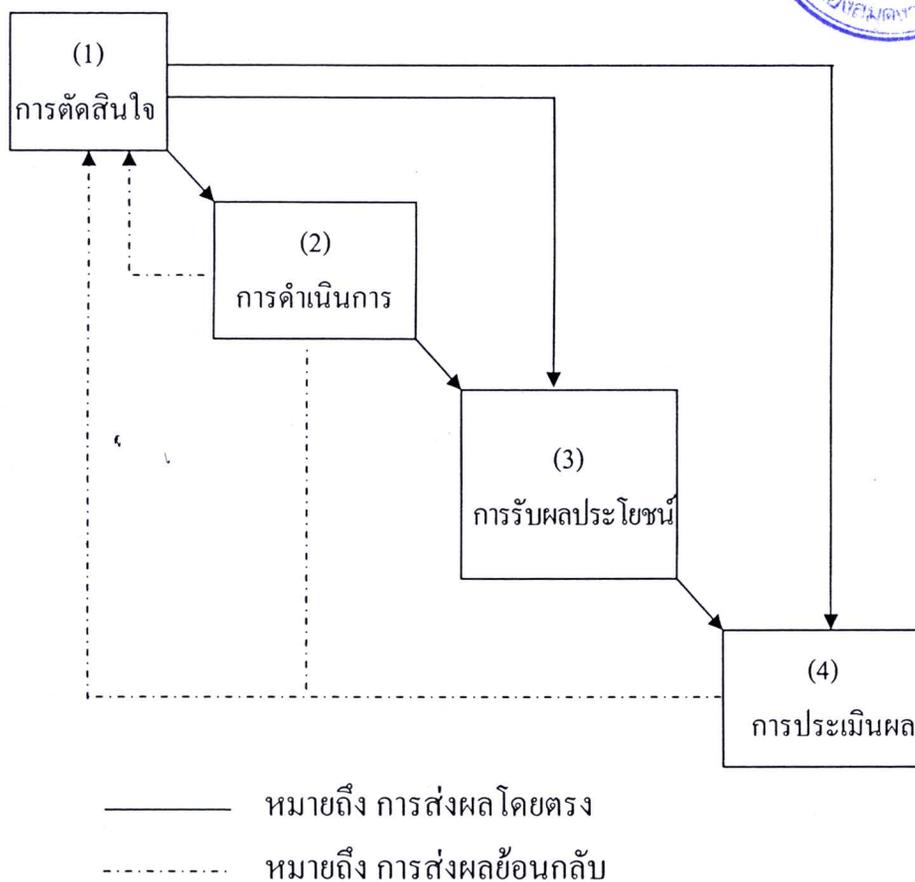
1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา และความต้องการร่วมกันของชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ และกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามโครงการ และกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ และกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

Cohen and Uphoff (1980) ได้จำแนกขั้นตอน หรือประเภทของการมีส่วนร่วม ออกเป็น 4 เรื่อง คือ การตัดสินใจ (decision making) การดำเนินการ (implementation) การรับผลประโยชน์ (benefits) และการประเมินผล (evaluation) ดังแสดงในภาพ 1

ภาพ 1 ความสัมพันธ์ของขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ที่มา. จาก *Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specificity*, by J. M. Cohen and N. T. Uphoff, 1980, Retrieved January 23, 2011, from <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6VC6-45DHTM3-N/2/717233fc9fe3863961f7413a9e6e3391>

จากภาพ 1 จะเห็นได้ว่า Cohen and Uphoff (1980) ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตัดสินใจมาก ดังจะเห็นได้จากจุดเริ่มต้นอยู่ที่ (1) คือ การตัดสินใจ ซึ่งการตัดสินใจมีความสัมพันธ์ที่ส่งผลโดยตรงต่อขั้นตอนที่ (4) คือ การประเมินผล และการประเมินผลที่ได้จะมีผลย้อนกลับไปที่การดำเนินการหรือการปฏิบัติ และการตัดสินใจด้วย ทั้งนี้ในแต่ละขั้นตอนของการมีส่วนร่วม จะประกอบด้วย

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหลักการบริหารบนพื้นฐานของความยุติธรรม ภายใต้ระบบประชาธิปไตย การตัดสินใจจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ การเจรจาต่อรองร่วมกัน เน้นการโต้ตอบกัน และการตัดสินใจเพื่อให้ได้มติของกลุ่ม (สมศักดิ์ สัมภักดิ์ธรรม, 2551, หน้า 114) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่จะต้องกระทำก็คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลื้อยกันนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการ จะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้ด้วยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน และการประสานงานขอความช่วยเหลือจากบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น จะคำนึงถึงผลประโยชน์ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยพิจารณาทั้งผลที่เป็นผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบ อันเป็นผลเสียจากการดำเนินโครงการ ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มและนอกกลุ่ม เช่น สังคมโดยรวมด้วย ยกตัวอย่างเช่น การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี และการกระจายผลของการพัฒนาด้านรายได้ และวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น (Ribot, 2002)

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (views) ความชอบ (preferences) และความคาดหวัง (expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลได้

อकिन รพีพัฒน์ (2547, หน้า 49) ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา

3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

อรุณี เวียงแสง, ตุลวัตร พานิชเจริญ, วราลักษ์ณ์ ไชยทัพ และนัยนา หวายคำ (2548, หน้า 13) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาโครงการแบบมีส่วนร่วมในมุมมองของนักพัฒนา และองค์กรพัฒนาชุมชนว่า มี 3 กระบวนการ ได้แก่

1. การวางแผน เป็นการศึกษาศถานการณ์หรือปัญหาชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์หาสาเหตุและผลกระทบ แล้วจึงร่วมกันกำหนดเป้าหมาย แนวทางการดำเนินงานและกิจกรรม ตลอดจนการกำหนดแผนการติดตามและประเมินผล

2. การดำเนินการ เป็นขั้นตอนของการรับบุคลากรและการเตรียมบุคลากรเพื่อมาปฏิบัติงานในหน้าที่ต่าง ๆ ตลอดจนมีบุคคลที่เป็นผู้นำหรือผู้บริหาร โครงการ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนด พร้อมสรุปผลการปฏิบัติงานในแต่ละช่วง

3. การประเมินผล เป็นการตรวจสอบความสำเร็จของโครงการเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ พร้อมสรุปปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขปรับปรุงงาน เพื่อเสนอต่อสมาชิกในกลุ่มและเพื่อขยายผลไปสู่สังคม

จะเห็นได้ว่า ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมของแต่ละกิจกรรมได้ในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนาชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น การตัดสินใจเป็นส่วนสำคัญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ดำเนินกิจกรรมพัฒนา ซึ่งถือว่าการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนหรือองค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง สามารถกำหนดความต้องการที่แท้จริงในการแก้ปัญหาของท้องถิ่นด้วยตนเองได้

หลักการสร้างการมีส่วนร่วม

หากสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดขึ้นได้ จะช่วยเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้มากยิ่งขึ้น International Association for Public Participation (อ้างอิงใน สำนักงานปลัดกระทรวง-สาธารณสุข, กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร, 2549) ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็น การมีส่วนร่วมในระดับต่ำที่สุด แต่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของโอกาสในการเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลข่าวสารมีหลายช่องทาง เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การจัดนิทรรศการ จดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การตีพิมพ์และ การให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของกลุ่ม วิธีการรับฟังความคิดเห็น ได้แก่ การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มและชุมชน การเกี่ยวข้องมีหลายรูปแบบ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงาน เป็นต้น

4. ความร่วมมือ เป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นต่าง ๆ หรือโครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้น

อรุณี เวียงแสง และคนอื่น ๆ (2548, หน้า 10-12) กล่าวว่า การพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วมต้องอยู่บนฐานความเชื่อ 5 ประการ ได้แก่

1. เชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชน เป็นการเชื่อในความสามารถด้านการคิด การปฏิบัติ และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ที่สามารถนำมาพัฒนาตนเองและชุมชนของตนได้

2. เชื่อมั่นในความร่วมมือและยอมรับในความหลากหลายทางความคิด ซึ่งการแก้ไขปัญหาของชุมชนต้องมาจากการร่วมมือร่วมใจกันในการระดมความคิดเห็น การกระทำ รวมทั้งการระดมทางทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็น ซึ่งต้องมีกระบวนการตั้งแต่การคิด การวิเคราะห์ ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบ การพิจารณา และตัดสินใจหาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา และร่วมกันรับผิดชอบในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน

4. เชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาที่ยึดคนและทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางของงานพัฒนา โดยมุ่งพัฒนาคนให้มีความรู้ และทักษะที่เอื้อต่อการบริหารกิจกรรมการพัฒนาชุมชน อันช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งที่สามารถตอบสนองต่อความมั่นคงทางปัจจัย 4 หรือความต้องการพื้นฐานอย่างเพียงพอ

การทำงานพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการปรับกระบวนการให้สอดคล้องกับยุคสมัย และสอดคล้องกับฐานความเชื่อ ในแนวทางการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

5. เชื่อมั่นและเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เป็นการเชื่อมั่นในความสามารถ ในการคิดและเรียนรู้ของคนเกี่ยวกับสถานการณ์ของชุมชนตนเองว่ามีมากกว่าคนนอก ทุกคนทั้งชายและหญิงมีความเท่าเทียมกันที่ต้องการเรียนรู้ พัฒนาตนเองให้สามารถดำรงตน อยู่ท่ามกลางสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนไปได้อย่างเหมาะสม ซึ่งปัจจุบันสตรีเป็นเป้าหมาย ของการพัฒนาหลายด้าน เช่น การเกษตรกรรม สุขภาพ การศึกษา และพัฒนาชุมชน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสตรีในขั้นตอนแรกจำเป็นต้องนิยามบทบาทของ สตรี แนวคิดของสตรีและการวางแผนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาให้ชัดเจน ตลอดจนต้อง นำแนวคิดการกระจายอำนาจของสตรีมาใช้ ซึ่งการกระจายอำนาจจะเกี่ยวข้องและส่งผล ต่อการตัดสินใจ อำนาจในการแก้ปัญหา การบริหารจัดการให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ตลอดจนความมั่นใจของสตรี (Kingsbury, Remenyi, McKay, & Hunt, 2004, pp. 257-258)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วม

เมื่อกล่าวถึงคำว่า พัฒนา ส่วนใหญ่มีความหมายไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ คำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทางไปตามแผนที่ได้วางเอาไว้ ซึ่งย่อมต้อง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในลักษณะที่พึงปรารถนาของสมาชิกในสังคมนั้น เนื่องจาก บริบทของสังคมไทย ประกอบไปด้วย ชุมชน หรือชนบทเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ในที่นี้ จะนำเสนอทั้งความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชน และการพัฒนาชนบท ซึ่งมีผู้ให้ ความหมาย และคำอธิบายไว้ ดังต่อไปนี้

ทัศนีย์ ทองสว่าง (2549, หน้า 306) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในเรื่องการพัฒนาชุมชน คือ ประชาชนเข้ามาร่วมกระทำทางสังคม หรือร่วมกิจกรรมพัฒนาโดยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ เช่น การมีส่วนร่วมในการยอมรับความคิดและการปฏิบัติใหม่ ๆ เช่น การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มเกษตร กลุ่มอาชีพ กิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน

ศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชน (2550, หน้า 1) การพัฒนาชุมชน หมายถึง การส่งเสริมความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนให้มีสภาพดีขึ้นทั้งในด้านอนามัย ด้านการศึกษา วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น เราซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนใดก็ตาม ต้องร่วมมือกันพัฒนาชุมชนนั้นให้เจริญก้าวหน้า ร่วมมือกับรัฐบาลหรือเอกชนเพื่อพัฒนาชุมชน

โกวิท พวงงาม (2552, หน้า 1) ได้อธิบายว่า การพัฒนาชนบท เป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบท การพัฒนาชนบทจึงมีเป้าหมายสำคัญเพื่อการยกระดับฐานะของคนยากจนให้บรรลุถึงมาตรฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีวิต รวมทั้งสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความเจริญก้าวหน้าไปตามเป้าหมายที่ทุกคนในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดไว้ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมและสังคม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกคนในชุมชน การพัฒนาชุมชน มีปัจจัยที่เป็นสาระสำคัญอยู่ที่การผสมผสานกันระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งด้านทรศนะ ศรัทธา ความคิดริเริ่มและทรัพยากรอื่น ๆ กับการสนับสนุนของรัฐในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน (พัฒน์ บุญรัตพันธุ์, 2549, หน้า 9) ดังนั้น การพัฒนาใด ๆ ก็ตาม ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมมักให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน และการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้นก็ต้องมีความเข้าใจในพฤติกรรมหรือความต้องการของประชาชนเช่นเดียวกัน ในส่วนนี้จึงเป็นการนำเสนอทฤษฎีที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

ส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลายและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ตามความพร้อมของชุมชน รวมทั้งการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการ กระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล รวมทั้งการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติ และเกื้อกูล

3. ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ด้วยการปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภัณฑ์ และคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้ และความเป็นไทย และเน้นการส่งเสริมการออมอันเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระยะยาวตามแนวคิดทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากภายใน ยุทธศาสตร์นี้ยังสนับสนุนการสร้างภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจ รวมทั้งการสนับสนุนให้เกิดการแข่งขันที่เป็นธรรม และการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศน์ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต และการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

5. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ มุ่งเสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทย และเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชน ให้สามารถเข้าร่วมในการบริหารจัดการประเทศ รวมทั้งมุ่งสร้างภาคราชการที่มีประสิทธิภาพและมีธรรมาภิบาล เน้นการบริการแทนการกำกับ ควบคุม และทำงานร่วมกับหุ้นส่วนการพัฒนา การกระจายอำนาจการบริหารจัดการประเทศสู่ภูมิภาค ท้องถิ่น และชุมชนเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง

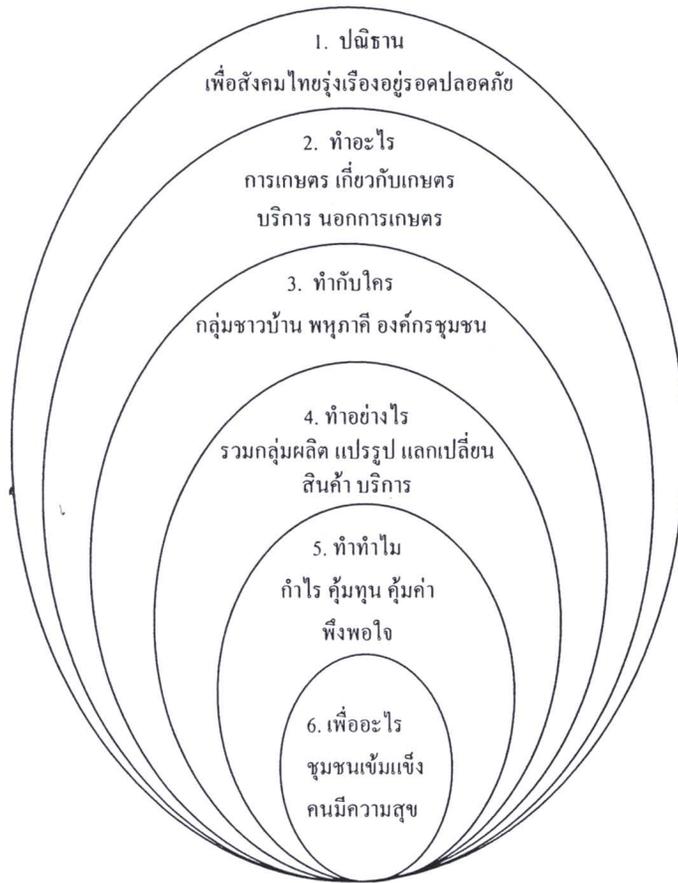
โดยสรุป กล่าวได้ว่า แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยไปสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีความสมดุลและยั่งยืน โดยเน้นการเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้ และการออมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และรักษาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาวอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ การสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีระบบบริหารจัดการตามลักษณะชุมชนเข้มแข็งที่เติบโตจากภายใน (endogenous growth) ที่มีกระบวนการคิด ไตร่ตรอง ตัดสินใจ และลงมือทำร่วมกัน สามารถนำความรู้ท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และข้อมูลความรู้ต่าง ๆ มาใช้งานร่วมกัน จนเกิดเป็นการบริหารจัดการในลักษณะกลุ่มแม่บ้านหรือกลุ่มอาชีพนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง รวมถึงเชื่อมโยงแนวคิดไปสู่ชุมชนอื่น ๆ เกิดเป็นเครือข่ายการทำงาน รวมทั้งประสานการพัฒนา กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบได้เหล่านี้ยิ่งช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ทฤษฎีการพึ่งตนเองของเศรษฐกิจชุมชน

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในสังคมไทยมีอยู่หลายแนวทาง แต่มีเป้าหมายในการนำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง ทั้งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ วิชากิจชุมชน และอื่น ๆ ซึ่ง มงคล ดำนธานินทร์ (2541, หน้า 105-107) ได้ให้กรอบแนวคิดในเรื่องของเศรษฐกิจชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งช่วยให้สามารถมองภาพของการพัฒนาในอนาคตได้อย่างชัดเจน มิติในการมองเป็นกรอบคิดเชิงระบบ ดังแสดงในภาพ 2

ภาพ 2 เศรษฐกิจชุมชนเชิงระบบ

ที่มา. จาก เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเชิงระบบ: หลักการและแนวปฏิบัติ (หน้า 106), โดย มงคล ดำรงานินทร์, 2541, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ซีเอ็ดเคยูเคชั่น.

จากภาพ 2 อธิบายได้ว่า

1. ปณิธาน เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติ ก็เหมือนกับเรื่องทางการเมือง การศึกษา และการพัฒนาสังคมที่ผู้เกี่ยวข้องต้องมีความเข้าใจ และมีความมุ่งมั่นร่วมกันว่า การกระทำของตนนั้นก็เพื่อความรุ่งเรืองและความอยู่รอด ปลอดภัยของสังคมไทย และประเทศไทยทั้งหมด ในการนี้ก็มีความจำเป็นที่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับล่าง คือ ชุมชน ชนบทจะต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับบน คือ ประเทศ อีกทั้งต้องสัมพันธ์กับการเมือง การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ การเน้นความสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน โดด ๆ คงไม่ช่วยให้กระบวนการเศรษฐกิจชุมชนบรรลุ ปณิธานดังกล่าวได้

2. ทำอะไร เศรษฐกิจชุมชนไม่ใช่ของใหม่สุดขีดแต่อย่างใด แท้จริงก็คือ การทำงานเพื่อการดำรงชีพในแนวสัมมาอาชีพ เพื่อการอยู่รวมกันกับเพื่อนมนุษย์อื่นในหมู่บ้านนั่นเอง ดังนั้นชาวบ้านที่สนใจจะรวมกลุ่มในการ

2.1 ปลูกพืช (อันอาจจะได้แก่ ข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ สมุนไพร) เลี้ยงปศุสัตว์ และสัตว์น้ำ รวมอยู่ในพื้นที่ผืนเดียวกัน

2.2 กิจกรรมการผลิตที่เกี่ยวข้องเนื่องการเกษตร เช่น การแปรรูปข้าว ผลไม้เป็นน้ำผลไม้ และไวน์ผลไม้ การแปรรูปสมุนไพร เป็นสมุนไพรผง เป็นต้น

2.3 กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร เช่น การร่วมทำอิฐบล็อก การตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น

2.4 กิจกรรมบริการ เช่น บูรณะโบราณสถานในพื้นที่ร่วมกับผู้นำและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว สำหรับหารายได้เข้าหมู่บ้าน เป็นต้น

3. ทำกับใคร ชาวบ้านอาจรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือใช้กลุ่มที่เป็นนิติบุคคล เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร มูลนิธิ หรือสมาคม เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมที่กล่าวไปแล้ว หรืออาจจะร่วมกับนักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐ (เช่น พัฒนาคำบาล เกษตรคำบาล) นักวิชาการ ซึ่งอาจเรียกรวมกันว่า พหุภาคีในการแปรรูปผลผลิต หรือทำการตลาด อีกทั้งอาจร่วมทุนกับพ่อค้าหรือนักอุตสาหกรรม ทำการผลิตและแปรรูปเป็นสินค้าตามที่ผู้บริโภคต้องการ

4. ทำอย่างไร โดยรวมกลุ่มดังกล่าว แล้วทำการผลิต แปรรูปแลกเปลี่ยนสินค้าขาย หรือบริการต่าง ๆ

5. ทำทำไม เนื่องจากชาวบ้าน มีระดับการทำมาหากินต่างกัน บ้างก็อยู่ในระดับพอมีพอกิน บ้างก็อยู่ที่ระดับการค้า ดังนั้น การรวมกลุ่มกันผลิตจึงอาจเป็นไปเพื่อความตั้งใจ เพื่อให้เกิดความพออยู่พอกินเพื่อความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการลงทุน และเพื่อกำไร

6. เพื่ออะไร โดยที่รวมกลุ่ม เพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้ ถือว่าเป็นการรวมตัวในระดับล่างสุดของสังคม ดังนั้น การร่วมกันทำงานก็เพื่อให้เกิดผลให้คนมีความสุข เมื่อต่างพึงพอใจแล้วก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชน หรือเอกชนร่วมกิจการ และ/หรือช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเอง ทั้งหมดหรือบางส่วน หรือรับช่วงงานไปทำจากเอกชนหรือกลุ่มองค์กรอื่น โดยการประสาน

ทำงานกับพหุภาคีกับหน่วยงานหรือเอกชน และผู้คนที่ท้องถิ่นมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด การจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ส่งผลต่อคน ครอบครัวชุมชน

จากข้อมูลข้างต้น กล่าวได้ว่า เศรษฐกิจชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชุมชน ขณะเดียวกันก็มีความสำคัญกับชุมชนและประเทศชาติ เศรษฐกิจชุมชนช่วยให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ช่วยให้พอมีพอกิน และสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบทั้งด้านการเกษตร และการบริการ ‘

ทั้งนี้ การพึ่งตนเอง (self-reliance) เป็นแนวคิดที่สำคัญ เป็นลักษณะเด่นที่สำคัญของสังคมและวัฒนธรรมไทย อีกทั้งยังเป็นทางเลือกทางรอดท่ามกลางกระแสของโลกาภิวัตน์ จึงมีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษา และให้ความหมายไว้ ดังต่อไปนี้

เสรี พงศ์พิศ (2548, หน้า 49-50) กล่าวว่า การพึ่งตนเองเป็นสภาวะอิสระ หมายถึง ความสามารถของคนที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทั้งทางกายและทางจิตใจ หรืออีกความหมายหนึ่ง “การพึ่งตนเอง” หมายถึง การจัดชีวิตให้สัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับคน สังคม ธรรมชาติรอบ ๆ ตัว การมีสวัสดิการ และความมั่นคงในชีวิตในปัจจุบันจนถึงอนาคต สวัสดิการที่พร้อมตอบสนองเราทันที โดยที่เราไม่ต้องไปเรียกให้ใครมาช่วยเหลือ

มงคล ด่านธานินทร์ (2541, หน้า 108) ได้อธิบายถึงปัจจัยที่มีความสำคัญในการผลักดันให้เศรษฐกิจชุมชนประสบความสำเร็จว่า มีดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ประกอบด้วย

1.1 การพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจในพื้นที่ให้มีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ความจำเป็นที่ต้องทำการผลิต การแปรรูป การค้า และการติดต่อสัมพันธ์โลกภายนอก ความสามารถในการระดมคน เงินทุน การบริหารและการจัดการกระบวนการผลิต การแปรรูป และการใช้ทุน

1.2 การพัฒนาชาวบ้านที่สนใจในกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนให้มีความรู้ความสามารถด้านเทคนิคการผลิต การแปรรูป และการใช้ทุน

1.3 การพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องให้รู้อย่างลึกซึ้งในอุดมการณ์ และเทคนิคการกระตุ้นเชื่อมประสานเพื่อเศรษฐกิจชุมชน

2. การพัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชน โดยทั้งนี้เราต้องเข้าใจว่าการสร้างกลุ่มและการดำเนินกิจกรรมในรูปกลุ่มที่มีผู้นำชาวบ้าน และผู้เกี่ยวข้องร่วมกันทำงานเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งการทำงานโดยวิธีการนี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่คนชนบทยังเกื้อหนุนจนเชื่อซึ่งกันและกัน และสอดคล้องกับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของคนในชนบท เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีทุนทรัพย์และเครื่องมือการทำกินที่ไม่มากนัก

3. การพัฒนาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้มาของเงินทุน จากการศึกษาค้นคว้า วิจัย และสัมมนา พบว่า เงินทุนที่ได้จากการระดมทุนภายในหมู่บ้าน จากชาวบ้านผู้สนใจจริงจึงใช้ในการผลิตและการแปรรูปจะถูกนำไปใช้อย่างสมเหตุสมผล มีความต่อเนื่องและไม่ค่อยเสียหายจากการคดโกงด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งผิดกับเงินทุนที่รัฐบาลสนับสนุนผ่านหน่วยงานทางราชการ และเงินของภาคเอกชนที่นำไปถูกใช้อย่างไม่ระมัดระวัง เพราะชาวบ้านถือว่าไม่ใช่เงินของตน การได้มาซึ่งเงินทุนอาจได้จากกิจกรรมการออมทรัพย์ การระดมหุ้น การระดมทุน การตั้งธนาคารหมู่บ้าน หรือจากการรับทุนช่วยเหลือจากภายนอกสมทบกับทุนภายในชุมชนนั้น

4. การพัฒนาพื้นฐานกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและการผลิต มีผู้กล่าวไว้ว่าในช่วงฤดูแล้ง หรือกระทั่งฤดูฝนที่ฝนขาดช่วง ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้เวลากับการหาน้ำเพื่อกินเพื่อใช้ด้วยความลำเค็ญ เมื่อขาดน้ำ คนหนุ่มสาวและคนที่ยังมีร่างกายแข็งแรงจะอพยพมาหางานทำนอกพื้นที่ ดังนั้นจะหวังให้ชาวบ้านทำกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่องนั้นย่อมเป็นไปได้ยากยิ่ง

จากความหมายข้างต้น กล่าวได้ว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ เชื่อมมั่นในตนเอง มีความสามารถเป็นตัวของตัวเองในทางความคิดทัศนคติ การตัดสินใจ แต่ก็สามารถพึ่งพาอาศัยกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังเช่นการดำเนินการกลุ่มส่งเสริมอาชีพสตรีเกตรี กลุ่มสตรีผลิตกาแฟโบราณ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านโลก กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านวังพะเนียด และกลุ่มแม่บ้านขนมพื้นเมือง ของประชาชนในตำบล-

เกตรี ที่สามารถมีรายได้จุนเจือครอบครัวจากการร่วมดำเนินการกลุ่มดังกล่าว รวมทั้งยังได้มีการพัฒนาทักษะ ความสามารถของตนให้เพิ่มขึ้น มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนด้วย ทั้งนี้ การพึ่งตนเองจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถในทางเศรษฐกิจทั้งด้านการผลิตและการบริการ การพัฒนา กลุ่มของตนและต้องมีสาธารณูปโภคที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

ทฤษฎีจิตวิทยาทางสังคมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีทางสังคมเป็นการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ โดยการตอบคำถามที่ว่า “ทำไมบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจึงมีพฤติกรรมหรือปฏิบัติเช่นนั้น” ซึ่งในหัวข้อนี้เป็นการกล่าวถึงแนวความคิดพื้นฐาน (basic assumption) ของทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม 3 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการจูงใจของ Maslow ทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg และทฤษฎีการติดต่อสื่อสาร ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

ทฤษฎีการจูงใจของ Maslow Maslow (อ้างถึงใน ยงยุทธ เกษสาคร, 2541) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับการจูงใจ (motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการ และได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานที่เกิดจากความพึงพอใจ ทฤษฎีการจูงใจของ Maslow มุ่งความรู้สึกรหรือภาวะจิตใจมากกว่าสิ่งที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก ความต้องการทางจิตใจและความต้องการทางสังคม ซึ่งเป็นนามธรรม ไม่มีตัวตนให้จับต้องได้ ความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง การได้รับการยอมรับ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการภายหลังที่ได้รับการตอบสนองความต้องการทางกายที่คน ๆ นั้นคิดว่าตนพอแล้ว นั่นก็คือ มนุษย์ก็ยังมีความต้องการทางจิตใจต่อไปไม่สิ้นสุด

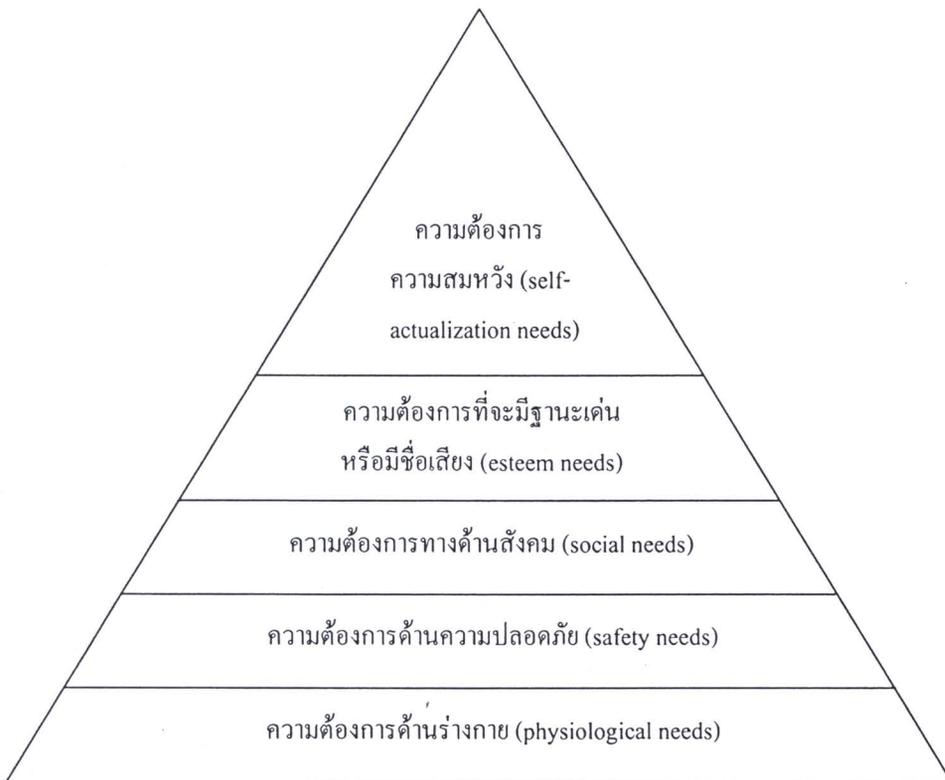
Maslow (อ้างถึงใน ยงยุทธ เกษสาคร, 2541) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ความต้องการของคนอาจจะแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับ บนพื้นฐานของข้อสมมติฐาน ดังต่อไปนี้

1. คนเป็นสัตว์อย่างหนึ่งที่มีความต้องการ ความต้องการของคนไม่มีที่สิ้นสุด
2. ความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่งได้รับการตอบสนองความพอใจแล้วจะไม่ใช่สิ่งจูงใจพฤติกรรมต่อไปอีก

3. ความต้องการของคนจะเรียงลำดับตามความสำคัญ เมื่อความต้องการในระดับต่ำอย่างหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการในระดับสูงอย่างอื่นจะเรียกร้องให้มีการตอบสนองทันที

Maslow (อ้างถึงใน ขงยุทธ เกษสาคร, 2541) ได้แบ่งระดับความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับต่ำสุดไปถึงสูงสุด รวม 5 ระดับ ดังแสดงในภาพ 3 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความต้องการด้านร่างกาย (physiological needs) เป็นความต้องการเบื้องต้นเพื่อการอยู่รอด เช่น อากาศ อาหาร น้ำดื่ม เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยเพื่อการพักผ่อน รวมทั้งความต้องการทางเพศ ความต้องการด้านร่างกายจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนก็ต่อเมื่อความต้องการทั้งหมดของคนยังไม่ได้มีการตอบสนองเลย Maslow ได้ชี้ให้เห็นว่า บุคคลที่ยังอยู่ในภาวะขาดแคลนอาหาร ความปลอดภัย การเข้าสังคมและความมีชื่อเสียงแล้ว บุคคลนั้นจะมีความต้องการในเรื่องของอาหารมากกว่าสิ่งใด

ภาพ 3 ลำดับขั้นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์

ที่มา. จาก ภาวะผู้นำและการจูงใจ (หน้า 30), โดย ขงยุทธ เกษสาคร, 2541, กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ศูนย์เอกสารและตำรา.

2. ความต้องการด้านความปลอดภัย (safety needs) ความต้องการที่อยู่ระดับสูงขึ้นไป จะมีความสำคัญก็ต่อเมื่อความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองแล้ว ความปลอดภัยนี้มี 2 รูปแบบ คือ ความต้องการความปลอดภัยทางด้านร่างกาย และความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาจากทัศนะของฝ่ายบริหาร ความต้องการทางด้านความปลอดภัยด้านร่างกาย ได้แก่ การมีความปลอดภัยในชีวิต การมีสุขภาพดี ปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย และอุบัติเหตุ เป็นต้น ส่วนความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การมีอาชีพการงานที่มั่นคงการมีหลักประกันอย่างเพียงพอจะมีผลต่อการตัดสินใจในการทำงานต่อไป หรือการพิจารณางานใหม่

3. ความต้องการทางด้านสังคม (social needs) จะเริ่มเป็นสิ่งที่สำคัญต่อพฤติกรรมของคน คนมีนิสัยชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ดังนั้นความต้องการทางด้านนี้จะเป็นความต้องการเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน และการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น และมีความรู้สึกที่ตนเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมอยู่เสมอ คนต้องการเพื่อนไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมงาน คนอาจจะมีความสมัครใจที่จะเข้าไปเป็นสมาชิกขององค์การใดองค์การหนึ่งก็ได้

4. ความต้องการที่จะมีฐานะเด่นหรือมีชื่อเสียง (esteem needs) ความต้องการทางด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงเกี่ยวกับความมั่นใจในตนเองในเรื่องของความรู้ความสามารถ มีความต้องการที่จะให้บุคคลอื่นยกย่องสรรเสริญ และความต้องการทางด้านสถานภาพ เป็นต้น

5. ความต้องการความสมหวังในชีวิต (self-actualization needs) ความต้องการประเภทนี้เป็นความต้องการระดับสูงสุด เป็นความต้องการที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิดของตนเอง บุคคลจะผลักดันชีวิตของเขาเองให้เป็นไปในทางที่ดีที่สุด ตามที่เขาคาดหมายไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของเขาด้วย เมื่อเขาต้องการเป็นอะไร เขาจะพยายามเป็นไปให้ได้ เช่น นายกรัฐมนตรี นักธุรกิจ เป็นต้น หรือในการทำงานก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่ทำงานเพื่ออะไร แต่ทำงานเพื่องาน ทำเพราะสนใจรักที่จะทำ ทำเพราะต้องการได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ถึงจุดสูงสุด

จากข้อสมมติฐานหนึ่งของทฤษฎีการจูงใจของ Maslow ที่กล่าวว่า เมื่อความต้องการอย่างหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอย่างอื่นจึงจะเกิดขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่

ไม่ถูกต้องเสมอไป ความต้องการบางอย่างอาจจะได้รับการตอบสนองบางส่วนแต่ไม่สมบูรณ์ ในกรณีเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดโอกาสสำหรับความต้องการอื่น ๆ เกิดขึ้นมาได้ เป็นไปได้ที่จะถูกจูงใจด้วยความต้องการทางด้านสังคม และความต้องการที่จะมีฐานะเด่นในเวลาเดียวกัน ความต้องการของคนจะซ้ำซ้อนกัน ความต้องการอย่างหนึ่งอาจจะยังไม่หมดไป ขณะที่ความต้องการอย่างอื่นจะเกิดขึ้นมา

ทั้งนี้ เราต้องยอมรับในข้อเท็จจริงที่ว่า ความรุนแรงของความต้องการเหล่านี้อาจจะเปลี่ยนแปลงกลับไปกลับมาภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างกัน เช่น ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจไม่ดี ความต้องการทางด้านร่างกายและความปลอดภัยมีแนวโน้มที่จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน ขณะที่ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจที่ดีนั้นความต้องการระดับสูงจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน

อย่างไรก็ตาม จากทฤษฎีการจูงใจทำให้มนุษย์เกิดการมีส่วนร่วมได้หลายรูปแบบ ในหลาย ๆ ขั้นตอนของการพัฒนาชุมชน เช่น การเข้าร่วมศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น หรือความต้องการในชุมชน ร่วมคิดหา ร่วมสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของท้องถิ่น ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ร่วมลงทุน ลงแรงในการปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้

ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮร์ซเบอร์ก ทฤษฎีนี้เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจและความไม่พึงพอใจของคนซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการจูงใจในการปฏิบัติงานหรือพฤติกรรมของคนเป็นอันมาก (ยงยุทธ เกษสาคร, 2541, หน้า 122) Herzberg (อ้างถึงใน ยงยุทธ เกษสาคร, 2541) เป็นนักจิตวิทยาอีกผู้หนึ่งที่มุ่งมั่นศึกษาเรื่องแรงจูงใจเพื่อตอบคำถามว่า ทำอย่างไรจะจูงใจคนให้ทำงานได้เป็นอย่างดี เขาเห็นว่า การให้ค่าแรงต่ำทำให้คนงานไม่พอใจ แต่การให้ค่าแรงสูงก็มิได้ทำให้คนงานอยากทำงานหนักขึ้น เงินมิใช่สิ่งจูงใจสูงสุดจะทำให้คนงานทำงานได้มากกว่าเดิม แม้เงินจะมีความสำคัญก็ตาม ขณะเดียวกัน ความมั่นคงและบรรยากาศที่ดีในองค์กรก็มีใช้สิ่งจูงใจสูงสุดอีกเช่นเดียวกัน

ทฤษฎีของ Herzberg (อ้างถึงใน ยงยุทธ เกษสาคร, 2541) เน้นอธิบายและให้ความสำคัญกับปัจจัย 2 ประการ ได้แก่ “ตัวกระตุ้น” (motivators) และ “การบำรุงรักษา” (hygiene) สองปัจจัยดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของคนเป็นอย่างมาก ซึ่งผลการศึกษานี้ของเขามีรายละเอียด ดังนี้

1. ปัจจัยด้านตัวกระตุ้น ปัจจัยด้านนี้มีผลต่อการกระตุ้น ทำให้บุคคลเกิดความพอใจ แต่การไม่มีปัจจัยนี้ ก็ไม่ใช่สาเหตุที่ทำให้เกิดความไม่พอใจเสมอไป ตัวกระตุ้นประกอบด้วย ปัจจัย 6 ประการ ดังนี้

1.1 ความสัมฤทธิ์ผล คือ บุคคลควรมีความรู้สึกว่าเขาทำงานได้สำเร็จ ซึ่งอาจจะทั้งหมดหรือบางส่วน

1.2 การยอมรับนับถือจากผู้อื่น คือ บุคคลต้องมีความรู้สึกว่าความสำเร็จของเขานั้นมีคนอื่นรับรู้ มีคนยอมรับ

1.3 ลักษณะงานที่น่าสนใจ คือ บุคคลต้องมีความรู้สึกว่า งานที่เขาทำมีความน่าสนใจ น่าทำ

1.4 ความรับผิดชอบ คือ บุคคลต้องมีความรู้สึกว่าเขามีสิ่งที่จะต้องรับผิดชอบ ต่อตนเอง และต่องานของเขา

1.5 โอกาสที่จะเจริญก้าวหน้า คือ บุคคลต้องรู้สึกว่า เขามีศักยภาพที่จะเจริญก้าวหน้า

1.6 การเจริญเติบโต คือ บุคคลต้องตระหนักว่าเขามีโอกาสเรียนรู้เพิ่มขึ้นจากงานที่ทำ มีทักษะ หรือความเชี่ยวชาญจากการปฏิบัติงาน

2. ปัจจัยด้านการบำรุงรักษา ปัจจัยด้านนี้ช่วยให้บุคคลยังคงทำงานอยู่และรักษาเขาไว้ให้ทำงานต่อไป เมื่อไม่ได้จัดสิ่งเหล่านี้ให้ บุคคลจะไม่พอใจ และไม่มีความสุขในการทำงาน การบำรุงรักษา ประกอบด้วยปัจจัย 10 ประการ ดังนี้

2.1 นโยบายและการบริหาร คือ บุคคลรู้สึกว่าฝ่ายจัดการมีการสื่อสารที่ดียิ่ง กับเพื่อนร่วมงาน บุคคลก็มีความรู้สึกที่ดีต่อองค์กรและนโยบายการบริหารบุคลากร

2.2 การนิเทศงาน คือ บุคคลรู้สึกว่า ผู้นำตั้งใจสอน และแจกจ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเหมาะสม

- 2.3 ความสัมพันธ์กับผู้นำ คือ บุคคลมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้นำของตน
- 2.4 ภาวะการทำงาน คือ บุคคลรู้สึกดีต่องานที่ทำและสภาพการณ์ของที่ทำงาน
- 2.5 ค่าตอบแทนการทำงาน คือ บุคคลรู้สึกว่าจะพอใจค่าตอบแทนการทำงานที่มีความเหมาะสม
- 2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน คือ ความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน
- 2.7 ชีวิตส่วนตัว คือ บุคคลรู้สึกว่าจะดีทั้งด้านชั่วโมงการทำงาน สภาพแวดล้อมการทำงาน เป็นต้น ไม่กระทบต่อชีวิตส่วนตัว
- 2.8 'ความสัมพันธ์กับลูกน้อง คือ ผู้นำมีความรู้สึกที่ดีต่อบุคลากรของตน
- 2.9 สถานภาพ คือ บุคคลรู้สึกว่าจะงานของเขามีตำแหน่งหน้าที่ดี
- 2.10 ความมั่นคง คือ มีความรู้สึกว่าจะงานที่ปฏิบัติมีความมั่นคง ปลอดภัย

จากผลการศึกษาของ Herzberg (อ้างถึงใน ยงยุทธ เกษสาคร, 2541) ดังกล่าวนี้นำมาทำให้กล่าวได้ว่า ความพอใจและแรงกระตุ้นของคนส่วนใหญ่เกิดจากลักษณะของงาน ดังนั้น ผู้นำชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนต้องสร้างแรงกระตุ้นให้แก่สมาชิกในชุมชน เพื่อให้เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น เปิดโอกาสให้บุคคลมีความรับผิดชอบในงานของตนมากขึ้น จัดให้มีการทำงานร่วมกันเป็นหน่วยเดียวที่มีความสมบูรณ์ในตัวมากกว่าที่จะแยกกันทำงานตามลำพัง ให้อำนาจในการตัดสินใจ มีอิสระในการดำเนินงาน จัดให้มีการประชาสัมพันธ์รายงานผลผลิตของผู้ปฏิบัติโดยตรงอย่างสม่ำเสมอและบ่อยๆ เพื่อให้บุคคลรับรู้ผลงานของตน กระตุ้นให้ลองทำงานใหม่ ๆ มากขึ้น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ช่วยทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกประสบความสำเร็จ ความรับผิดชอบ การยอมรับ และเกิดความพึงพอใจในผลการปฏิบัติงานของตนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ปัจจัยด้านการบำรุงรักษาต้องเน้นการป้องกันมิให้บุคคลผู้ปฏิบัติงานเกิดความไม่พอใจในการทำงานด้วย

ทฤษฎีการติดต่อสื่อสาร

การรับรู้ข่าวสารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ มนุษย์มีความจำเป็นต้องติดต่อสื่อสาร และแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ความต้องการของตน เพื่อความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ เพราะข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ประกอบการตัดสินใจของมนุษย์

ในกรณีที่เกิดความไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเท่าใด ความต้องการข่าวสารก็จะเพิ่มขึ้นเท่านั้น

พรชัย ทิพยากุล (2548, หน้า 29) ได้สรุปความหมายของการรับรู้ว่า หมายถึง กระบวนการแปลความหมายหรือตีความต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นได้รับการสัมผัส โดยใช้ประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ หรือใช้ความรู้ที่ตนมีอยู่แปลความหมายหรือตีความการรับรู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นจนเข้าใจ

กฤติยา เสตะพันธู (2553, หน้า 7) ระบุว่า การรับรู้ หมายถึง การที่บุคคลสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ การได้ยิน ได้เห็น ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส และได้สัมผัส แล้วตีความหมาย หรือแสดงการรับรู้จากการที่ได้สัมผัสสิ่งเร้าเหล่านั้นแตกต่างกันไปตามการปรุงแต่งของแต่ละคน

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, นุชนาฏ รามสมภพ, สุพาดา สิริกฤตดา, สมชาย หิรัญกิตติ และกิ่งพร ทองใบ (2541, หน้า 580) ให้ความหมายของการรับรู้ว่าเป็น กระบวนการที่เปิดรับต่อสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ซึ่งเป็นการแปลความหมายของข่าวสาร โดยการสังเกตของแต่ละบุคคล การรับรู้ได้รับอิทธิพลจากสิ่งต่าง ๆ การรู้จักแล้วทำให้เกิดความเข้าใจ การตีความและการตอบสนอง ในบางครั้งการมองเห็นในสิ่งเดียวกันก็อาจมีการรับรู้ที่แตกต่างกันได้

ทั้งนี้แบบจำลองของการสื่อสาร มีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยเกริก, 2553)

1. ผู้ส่งสารหรือแหล่งสาร (source) หมายถึง ผู้ถ่ายทอดสารและแหล่งของสาร
2. สาร (message) หมายถึง เนื้อหาสาระ ข้อมูลต่าง ๆ ที่สนคดี ค่านิยม
3. ช่องทางสื่อ (channel) เป็นโอกาส ลู่ทาง วิธีการถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับ โดยการใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อในการนำสาร เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การติดต่อระหว่างบุคคล เป็นต้น
4. ผู้รับสาร (receiver) เป็นจุดหมายปลายทางที่ผู้ส่งสารต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ตามปกติเมื่อผู้รับข่าวสารได้รับข่าวสารแล้ว จะมีปฏิกิริยาเป็นข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ให้เห็น ซึ่งผู้ส่งข่าวสารอาจรู้ได้จากปฏิกิริยาที่ย้อนกลับว่าผู้รับสารมีความเข้าใจ ไม่เข้าใจ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างไร การรับรู้ข้อมูล ข่าวสารสามารถกระทำได้โดยอาศัยปัจจัยช่องทางการติดต่อสื่อสารซึ่งมีอยู่หลายทาง ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับสื่อบุคคล

เสรี วงษ์มณฑา (2542, หน้า 162) ได้อธิบายหลักในการพิจารณาเกี่ยวกับการรับรู้ ข้อมูลข่าวสารไว้ว่า การติดต่ออย่างใกล้ชิดกับสื่อบุคคล บุคคลนี้เกิดจากอัตลักษณ์ บุคลิกภาพ คุณสมบัติทางจิตใจที่แสดงออกมาทางกายกรรม วัจกรรม บุคคลผู้เปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ติดกันว่านี่ย่อมมีอิทธิพลเหนือทัศนคติของคนอื่น ได้แก่

1. ทะเบียนภูมิลำเนา ลักษณะคล้ายกับทะเบียนบ้าน ซึ่งจะบอกรายละเอียดเกี่ยวกับ เพศ ศาสนา การศึกษา สถานภาพสมรส อายุ สาเหตุที่ทำให้ต้องศึกษาเพราะเชื่อว่า ลักษณะทางทะเบียนภูมิลำเนาเหล่านี้มีผลต่อจิตใจของคน จะทำให้คนมีความคิดที่ไม่เหมือนกัน
2. สภาพจิตวิทยา เป็นลักษณะความต้องการด้านจิตใจ (ความต้องการภายใน) ของผู้รับสาร เช่น ความต้องการและแรงจูงใจ การรับรู้ การเรียนรู้ ทัศนคติ เป็นต้น
3. ค่านิยม ผู้สื่อสารต้องศึกษาค่านิยมของผู้รับข่าวสาร
4. รูปแบบของการดำเนินชีวิต เป็นการศึกษาลักษณะรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้รับข่าวสาร
5. สิ่งที่สะสมอยู่ในสมองหรือความคิดของผู้ฟังก่อนที่จะรับฟังข่าวสารจากเรา สิ่งที่สะสมอยู่ในสมองหรือความคิดนั้น ได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติและความคิดเห็น เป็นต้น มนุษย์เรามีทัศนคติมาก่อนแล้วว่าชอบหรือไม่ชอบในสิ่งไหน มีความคิดเห็นมาก่อนแล้วว่า สิ่งใดสมควร สิ่งใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะทำให้ผู้ฟังยอมรับในสิ่งที่เราพูด แต่ถ้าสิ่งๆ นั้นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งที่อยู่ในสมองหรือความคิดของผู้ฟังก็จะทำให้การพูดในครั้งนั้นประสบความสำเร็จ
6. สังคมของกลุ่มคนที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องนั้นมีลักษณะอย่างไร เช่น สังคมของกลุ่มเกษตรกร สังคมของกลุ่มชาวสลัม สังคมกลุ่มเศรษฐี บางชุมชนอาจมีความสามัคคีกันมาก แต่บางชุมชนอาจจะไม่มีความสามัคคีกันเลยก็ได้

7. วัฒนธรรม นักสื่อสารจะต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น การที่จะสื่อสารเรื่องใดออกไปจึงต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ

การรับรู้เป็นกระบวนการทางสมองในการแปลความหมายของข้อมูลที่ได้รับจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ชนิด คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง ทำให้ทราบว่าสิ่งเร้าที่เราสัมผัสนั้นเป็นอะไร มีลักษณะอย่างไร โดยอาศัยประสบการณ์เดิมช่วยในการแปลความหมายออกมา และมีการตอบสนอง ในบางครั้งการมองเห็นในสิ่งเดียวกัน ก็อาจมีการรับรู้ที่แตกต่างกันได้ ทั้งนี้การรับรู้ข้อมูล ข่าวสารสามารถทำให้ทัศนคติของคนเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ การรับรู้ข้อมูล ข่าวสารจะต้องอาศัยองค์ประกอบของการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสารหรือแหล่งสาร (source) สาร (message) ช่องทางสื่อ (channel) ผู้รับสาร (receiver) รวมทั้งโอกาส ช่องทาง วิธีการถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับ โดยการใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อในการนำสาร เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การติดต่อระหว่างบุคคล เป็นต้น การรับรู้จะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีอิทธิพลหรือปัจจัยในการรับรู้ ได้แก่ ลักษณะของผู้รับรู้ ลักษณะของสิ่งเร้า

การรับรู้ข้อมูล ข่าวสารผ่านการติดต่อสื่อสารทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร ถือเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ รวมทั้งทัศนคติของบุคคล จะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้จากปัจจัย 2 ประการ คือ การติดต่ออย่างใกล้ชิด ความใกล้ชิด ทำให้คนได้เรียนรู้สภาพที่แท้จริงของแต่ละฝ่าย ความเข้าใจผิดจะหายไป และอิทธิพลส่วนบุคคล (สื่อบุคคล) บุคคลนี้เกิดจากอัตลักษณ์ บุคลิกภาพ คุณสมบัติทางจิตใจ ที่แสดงออกมาทางกายกรรม วลีกรรม บุคคลผู้เปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ดีดังกล่าวนี้ย่อมมีอิทธิพลเหนือทัศนคติของคนอื่น

เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม จากแนวความคิดทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ได้แสดงให้เห็นแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเกิดจากการกระทำของบุคคลที่เป็นสมาชิกในชุมชนได้แสดงพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาใด ๆ นั้นอาจขึ้นอยู่กับความต้องการ ผลประโยชน์ตอบแทน รวมถึงบุคลิกภาพ วัฒนธรรมและความเชื่อของแต่ละบุคคล ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป ซึ่งการที่ประชาชนหรือ

บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้น สอดคล้องกับเงื่อนไข ดังนี้ (ชลลดา กิจรินทร์สุข, 2548, หน้า 26-27)

1. กิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติ และค่านิยมของตน
2. กิจกรรมนั้นมีคุณค่าสอดคล้องกับผลประโยชน์ที่ตน หรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง จะได้รับ
3. กิจกรรมนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่ตนเองได้มาหรือหวังเอาไว้
4. บุคคลนั้นไม่มีประสบการณ์ที่เป็นอคติต่อกิจกรรมนั้น ๆ มาก่อน
5. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเองเป็นส่วนใหญ่

6. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลจะกระทำ โดยการบีบบังคับไม่ได้

7. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับอุปนิสัย จริตประเพณี ความสามารถของบุคคล โอกาสที่จะเอื้ออำนวย

8. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน กระตุ้น ชัยยุ และจงใจ

นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ประชาชนต้องมีเวลาว่างพอที่จะมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่กลุ่มได้กำหนดไว้
2. ประชาชนต้องไม่เสียเงินทองมากกว่าที่คาดว่าจะได้รับผลตอบแทน
3. ประชาชนต้องมีความสนใจในสิ่งที่ตนหรือกลุ่มจะต้องกระทำ
4. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย
5. ประชาชนต้องไม่รู้สึกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคม

Pincus and Minahan (อ้างถึงใน กิรติ ยศยิ่งยง, 2549, หน้า 70) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องประกอบด้วย

1. การรวบรวมข่าว สารข้อมูล และวิเคราะห์ปัญหา สถานการณ์ ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง แล้วเสนอให้ผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการเกี่ยวกับปัญหานั้น ๆ

2. จัดหาข่าว หรือข้อมูลให้กับกลุ่ม หรือผู้นำ
3. ช่วยกำหนดลักษณะกิจกรรม และวางแผนการดำเนินงาน
4. ช่วยทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ ทั้งด้านการบริหาร การตรวจสอบและการเชิญชวนให้มาร่วมกันดำเนินงาน

โดยสรุปกล่าวได้ว่า ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ ๆ หลายประการ ยกตัวอย่างเช่น คุณลักษณะส่วนบุคคล แรงจูงใจ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ประชาชนต้องเห็นความสำคัญ และเข้าใจเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ ตลอดจนประโยชน์ของกิจกรรมที่จะเข้าร่วม ขณะเดียวกันเงื่อนไขส่วนตัวของแต่ละบุคคลต้องสอดคล้องกับกิจกรรมการพัฒนา เช่น ประชาชนมีเวลาว่างเพียงพอ มีความอิสระในการแสดงความคิดเห็น และการแสดงออก ใช้ทุนในการเข้าร่วมไม่มากเกินไปจนเกินกำลัง ซึ่งต้นทุนดังกล่าวนี้มีหลายรูปแบบ เช่น การใช้ความรู้ความสามารถ การใช้เงิน การใช้อุปกรณ์ เป็นต้น

ปัจจัยส่วนบุคคลและแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

นอกจากแนวคิดทฤษฎีดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยยังได้รวบรวมผลงานที่มีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสตรีดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ปัจจัยด้านอายุ

จากการศึกษาของ มณี จันทรไทย (2546) ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนชนบท ซึ่งได้แก่ คุณลักษณะส่วนบุคคล คือ อายุ ซึ่งพบว่าอายุมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน แต่ Ostir, Ottenbacher, Fried, and Guralnik (2007, p. 384) พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุของประชาชน ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางสังคม

ปัจจัยด้านระดับการศึกษา

จากการศึกษาของ ชนิกา พันธุ์รังษี (2546) ศึกษาพบว่า สตรีที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มสตรีที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าสตรีที่มีการศึกษาน้อย ดังนั้นการส่งเสริมสตรีให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน จึงไม่ควรละเลยกลุ่มสตรีที่มีศักยภาพสูง หรือสตรีที่มีการศึกษาสูง และ ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, สหัทธยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ ฮาชันนารี (2546, หน้า 238) กล่าวว่า การขาดการศึกษา ขาดความรู้ด้านวิทยากรต่าง ๆ เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม แต่ Ostir et al. (2007, หน้า 384) พบว่า ระดับการศึกษาของประชาชนไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางสังคม

ปัจจัยด้านระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน

Escobar, Rocheleau, and Kothari (2002, p. 29) กล่าวว่า วิสัยทัศน์และความรู้ลึกของประชาชนจะมีความเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของชุมชนและบ้านที่ตนอาศัยอยู่ โดยส่วนใหญ่ พบว่า ประชาชนพักอาศัยอยู่นานจะมีความผูกพันกับชุมชนนั้น ๆ ที่ตนอาศัยอยู่

ปัจจัยด้านการได้เข้ารับการฝึกอบรมหรือศึกษาเพิ่มเติม เป็นลักษณะหนึ่งของการศึกษา เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ การฝึกอบรมหรือศึกษาเพิ่มเติม ส่งผลให้เกิดทักษะในอาชีพ โดย Cloud (1985, pp. 131-135) กล่าวว่า สตรีที่เข้าถึงการฝึกอบรมหรือศึกษาได้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้ภรรยาเกิดทักษะในอาชีพ หรือกล่าวได้ว่า การศึกษาหรือการฝึกอบรมเฉพาะด้าน เป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถมีความสัมพันธ์กับระดับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551, หน้า 16-17) กล่าวว่า การได้รับการศึกษาของประชาชน โดยเฉพาะการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพ มีหลายรูปแบบ เช่น การฝึกอาชีพด้านต่าง ๆ การฝึกเกี่ยวกับงานช่าง การฝึกเกี่ยวกับการตลาด การฝึกเกี่ยวกับงานสาธารณสุข เป็นต้น การฝึกอบรมทำให้บุคคลมีความรู้ ความชำนาญมากขึ้น

ปัจจัยด้านการได้รับรู้ข่าวสาร

การได้รับรู้ข่าวสารจึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน โดย ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์ (2551, หน้า 20) กล่าวว่า การสื่อสาร หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคล และระหว่างบุคคลกับกลุ่มคน หรือกลุ่มต่อกลุ่ม โดยมีสื่อเข้าช่วย เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น และ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่น ๆ (2546, หน้า 239) กล่าวว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วม คือ ขาดการประชาสัมพันธ์ และให้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยด้านแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

วันชัย โกลละสุต (2549) กล่าวถึงแรงจูงใจ ตลอดจนคุณสมบัติของบุคคลที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมว่า แรงจูงใจ คือ สิ่งกระตุ้นเพื่อก่อให้เกิดการกระทำของพลังในบุคคล แล้วส่งผลต่อการแสดงซึ่งพฤติกรรมและการทำงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายหลักที่ต้องการ เพราะแรงจูงใจมีผลต่อกระบวนการทำงานของคนในทิศทางแห่งประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ ลักษณะของแรงจูงใจในแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบุคคลและธรรมชาติแห่งความต้องการของแต่ละบุคคลด้วย อีกทั้งแรงจูงใจของแต่ละคนนั้นจะเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยเป็นไปตามความปรารถนา ความคาดหวัง และจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ของตนเอง ปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นแรงจูงใจทำให้บุคคลตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และจากการศึกษาของ เอก ไชยศรี (2547) ศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของหมู่บ้านร่องบอน ตำบลม่วงคำ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย สามารถดำเนินการจนประสบความสำเร็จได้นั้น เนื่องมาจากมีผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี ซึ่งมีภาวะผู้นำโดดเด่น ส่งผลให้กลุ่มสตรีในชุมชนได้รับแรงจูงใจจากผู้นำซึ่งเป็นเพศเดียวกัน จนสตรีได้ออกมาสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จนประสบความสำเร็จ

โดยสรุป กล่าวได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้น มีอยู่หลายปัจจัย เช่น อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน การได้เข้ารับการฝึกอบรม การได้รับรู้ข่าวสารจากสื่อแหล่งต่าง ๆ และแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นได้ทั้งปัจจัยส่งเสริม และอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสตรี

กรมการปกครอง (2551, หน้า 1) กล่าวว่า สตรีเป็นประชากรประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรรวมของประเทศ สตรีมีบทบาทสำคัญสูงสุดต่อสถาบันครอบครัวมายาวนาน ทั้งด้านภาระงานบ้าน ปรนนิบัติสามี ดูแลบุตร จัดหาอาหาร ดูแลสุขภาพของสมาชิกภายในครอบครัวเมื่อเกิดการเจ็บป่วย สตรีเป็นผู้ให้ความรักและความอบอุ่นแก่บุตร จัดเกลาสั่งสอน รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับคนในครอบครัว ซึ่งการพัฒนาสังคมเกี่ยวกับบทบาทของสตรีในด้านต่าง ๆ 4 ด้าน ดังนี้ (สุรสิทธิ์ วัชรขจร, 2544, หน้า 356-357)

1. ทางด้านการเมือง นับตั้งแต่กฎหมายเลือกตั้งฉบับแรกได้ออกมา สตรีก็ได้สิทธิที่เท่าเทียมกับชาย คือ สามารถลงสมัครเลือกตั้งได้ ตั้งแต่บัดนั้นมาสตรีไทยก็มีโอกาสได้รับเลือกเป็นสมาชิกในสภาเทศบาลและสภาผู้แทนราษฎร

2. ทางด้านการศึกษา จากหลักการศึกษาที่ให้กับราษฎรของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ตั้งแต่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมารัฐบาลได้สนับสนุนให้เด็กทั้งชายหญิงในทุกระดับทุกภูมิภาคให้ได้รับการศึกษา ขณะที่รัฐได้ดำเนินโครงการเพิ่มจำนวนครูและปรับปรุงอุปกรณ์การเรียนให้ทันสมัยส่งผลให้การศึกษาของสตรีเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย เพราะทุกวิชาชายหญิงได้เรียนเท่าเทียมกันหมด รวมถึงการเรียนต่อ ณ ต่างประเทศ

3. ทางด้านสังคม ได้แก่ งานด้านสังคมสงเคราะห์พบว่า สตรีไทยมีบทบาทได้เป็นผู้นำในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ทุกข์ยาก ด้วยการรวมกลุ่มกันตั้งเป็นสภา สมาคม และมูลนิธิต่าง ๆ เช่น สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิงประจำจังหวัดต่าง ๆ สมาคมสตรีไทย เป็นต้น

4. ทางด้านการประกอบอาชีพ เนื่องจากปัจจุบันค่าครองชีพของประชาชนสูงขึ้น ส่งผลให้ทั้งชายและหญิงต้องออกทำงานเพื่อช่วยเศรษฐกิจของครอบครัวของตน จากความจำเป็นดังกล่าวสตรีไทยจึงมีสิทธิเลือกประกอบอาชีพได้ทุกสาขาเท่าเทียมกับเพศชาย ไม่มีกฎหมายห้ามสตรีประกอบอาชีพใด ๆ จึงปรากฏว่า สตรีไทยจำนวนไม่น้อยออกไปทำงานนอกบ้าน และทำงานอยู่ในทุกองค์การทั้งภาครัฐและเอกชน อีกทั้งได้รับโอกาส

ความก้าวหน้าในอาชีพโดยได้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ขององค์กร ขณะเดียวกัน จำนวนสตรีก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นนั้นทำให้สตรีมีบทบาทสำคัญในสังคมมากขึ้น

จากความสำคัญของบทบาทสตรีดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สตรีเป็นเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศที่ถูกกำหนดให้อยู่ในแผนการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ฉบับที่ 3 เป็นต้นมา ปัจจุบันสตรียังมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชุมชนด้วย ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันสตรีสามารถก้าวขึ้นเป็นผู้นำ ตั้งแต่ในระดับรากหญ้า ผู้หญิงเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้บริหารในภาคธุรกิจ และเป็นตัวแทนของประชาชนในการบริหารบ้านเมือง เป็นนักอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ปัจจัยที่ทำให้สตรีได้รับโอกาสทางสังคมมากขึ้น เป็นเพราะสตรีมีการศึกษาและได้รับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น แต่ท่ามกลางการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าในปัจจุบันพบว่า ยังมีสตรีอีกจำนวนมากถึงร้อยละ 51 ของสตรีทั้งหมดที่ยังคือโอกาส ทำให้ต้องเผชิญกับความยากจนโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งสาเหตุหลักของปัญหาสตรียากจนเกิดจาก 4 ปัจจัย ได้แก่ (ไทยโพสท์, 2552)

1. สตรียังขาดศักยภาพหลายด้าน ขาดความรู้ในเรื่องของการประกอบวิชาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสตรีตามชุมชนชนบทที่เข้าไม่ถึงการศึกษาได้ยาก การขาดแคลนทุนทรัพย์ คนจนในชนบทมักจะยึดถือค่านิยมการส่งบุตรชายให้เรียนก่อน ส่วนบุตรสาวต้องอยู่แต่บ้านและดูแลครุว์เรือน ซึ่งจากสถิติปี พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา พบว่า จำนวนของนักเรียนผู้หญิงที่ต้องลาออกจากโรงเรียนกลางคันมีมากกว่านักเรียนผู้ชายอย่างชัดเจน เนื่องจากครอบครัวเดือดร้อน และไม่มีเงินส่งลูกเรียน

2. การแข่งขันของตลาดแรงงานต่างประเทศ ที่ปัจจุบันมีการปลดพนักงานออกอันเนื่องมาจากวิกฤติเศรษฐกิจเพื่อลดต้นทุนของผู้ประกอบการนั่นเอง

3. สตรีมีอุปสรรคต่อการเข้าถึงทรัพยากรภายในประเทศ ดังนั้น จึงต้องมีการฝึกทางด้านวิชาชีพใหม่เพื่อเพิ่มศักยภาพให้แก่สตรี ดังเช่น อาชีพประมง ที่สมัยก่อนจะยึดว่าเป็นอาชีพของผู้ชายที่ต้องหาเลี้ยงครอบครัว แต่เมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ “สึนามิ” เรือประมงจมเสียหายหมด จึงมีนโยบายฟื้นฟูความเป็นอยู่ของครอบครัวจากภัยสึนามิ โดยเริ่มฝึกวิชาชีพให้กับสตรีในชุมชนทำให้มีรายได้นำมาจุนเจือครอบครัวทำให้ผู้ชายยอมรับในศักยภาพของผู้หญิงมากขึ้น

4. สตรีไม่มีสิทธิไม่มีเสียงในการบริหารจัดการของชุมชน เช่น กรณีของคุณยายฮาย ซึ่งใช้เวลากว่า 20 ปีในการเรียกร้องความเป็นธรรมจากการเหตุการณ์น้ำจากเขื่อนท่วม ทำลายบ้านเรือนในชุมชนเสียหาย เป็นต้น

จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสังคม และเศรษฐกิจที่ได้รับอิทธิพลจากโลกที่มีลักษณะไร้พรมแดน ส่งผลให้เกิดการแข่งขัน เกิดการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยน ทั้งเรื่องของการค้าการลงทุน เรื่องวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนไทย สังคมไทยในภาพรวมจึงมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้สตรีต้องอยู่ภายใต้ภาวะการแข่งขันและกดดันด้วยเช่นกัน ในสังคมประชาธิปไตยสตรีได้รับสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมบุรุษทุกประการ ทั้งด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ สตรีไทยสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาสามี เพราะมีอุปกรณ์เครื่องมืออำนวยความสะดวก (สินี กมลนาวิณ, 2545, หน้า 103-104) ขณะที่มืองค์การต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยกันส่งเสริมและพัฒนาบทบาทสตรีมากขึ้น โดยเฉพาะการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนให้เกิดการพึ่งตนเองได้ เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ผ่านกิจกรรมกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มแม่บ้านทำขนม กลุ่มแม่บ้านจักสาน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยได้มีแผนพัฒนาสตรีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 จนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ในปัจจุบันก็ตาม แต่การแก้ไขปัญหาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเสมอภาคหรือสถานภาพของสตรีนั้น ยังอยู่ภายใต้เงื่อนไขของทัศนคติและค่านิยมในสังคม (อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ, 2552, หน้า 1-7) เพราะสิ่งที่พบเห็นได้ในปัจจุบันยังคงเป็นเรื่องของสตรีที่ถูกกระทำโดยใช้ความรุนแรง ถูกเอารัดเอาเปรียบอันส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว ดังนั้นการทำให้สตรีได้รับสิทธิเท่าเทียมกับชายในทุกด้าน ยังต้องได้รับการส่งเสริมให้มีโอกาสของการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2548, หน้า 2) รวมทั้งต้องมีการกำหนดเป้าหมายหลักของแผนงานการพัฒนาให้ชัดเจนด้วย และต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาสตรีอย่างต่อเนื่องต่อไป

บริบทพื้นที่ที่ศึกษา

บ้านเกตรี ตำบลเกตรี อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ซึ่งบ้านเกตรีนั้นเดิมเรียกชื่อตามภูเขา “ภูเขาบูเก้ตบุตร” เป็นภาษามลายูหมายถึง “ลูกสาวเจ้าเมือง” เมื่อมีการตั้งถิ่นฐาน จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านบูเก้ตบุตร และต่อมามีการออกเสียงที่ผิดไปจากเดิมจนกลายเป็นบ้านเกตรี จนถึงปัจจุบัน ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ มีดังนี้ (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองสตูล, 2549, หน้า 1-6)

สภาพทั่วไป

บ้านเกตรี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองสตูล บ้านเกตรี มีพื้นที่ทั้งหมด 6,672 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 2,434 ไร่ ที่เหลือเป็นพื้นที่สาธารณป่าสงวนแห่งชาติและทุ่งเลี้ยงสัตว์ จุดเด่นของพื้นที่เขตองค์การบริหารส่วนตำบลเกตรี มีสภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบและเนินเขาบางส่วน สามารถปรับปรุงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้ ลักษณะพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนาและเพาะปลูก ที่ราบเชิงเขาเหมาะแก่การทำสวน ยางพารา และสวนผลไม้ (เงาะ ทุเรียน ส้ม และลองกอง) มีแหล่งน้ำที่สำคัญ เช่น หนองปลัก และฝายส่งน้ำดูสน ทำให้มีน้ำใช้ตลอดปี

บ้านเกตรีห่างจากอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร มีเส้นทางติดต่อกับอำเภอเมืองสตูล 2 เส้นทาง ใช้เวลาเดินทางจากหมู่บ้านไปถึงอำเภอด้วยพาหนะรถจักรยานยนต์และรถยนต์ประมาณ 15 นาที บ้านเกตรี มีเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับหมู่ที่ 6 บ้านโคกมุด ตำบลเกตรี
- ทิศใต้ ติดต่อกับหมู่ที่ 4 บ้านลูโบ๊ะฆอเส๊ะ
- ทิศตะวันออกเฉียง ติดต่อกับหมู่ที่ 1 บ้านไร่
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับหมู่ที่ 5 บ้านวังพะเนียด

ลักษณะประชากร

ตำบลบ้านเกตรี มีครัวเรือนทั้งหมด 1,483 ครัวเรือน มีจำนวนราษฎร จำนวน 5,852 คน แยกเป็นเพศชายมีจำนวน 2,928 คน และเพศหญิงมีจำนวน 2,924 คน

สภาพทางเศรษฐกิจ ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเกตรี มีอาชีพ เกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น ทำนา ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้และพืชผักสวนครัว ค้าขาย เลี้ยงสัตว์ ขณะที่ประชาชนบางส่วนมีอาชีพรับจ้างกรีดยาง รับจ้างทั่วไป เป็นต้น ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยคนละ 32,500 บาท/ปี

ประเพณี วัฒนธรรม และสภาพทางสังคม

ประชากรนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 99 ในตำบลเกตรีจึงมีมัสยิดมากถึง 6 แห่ง และมีวัด/สำนักสงฆ์อีก 1 แห่ง ด้านการแต่งกายจะเป็นการแต่งกายแบบมุสลิมอันเป็น ข้อบังคับของศาสนาอิสลามตามบทบัญญัติ มุสลิมผู้ศรัทธาจะต้องปกปิดที่พึงสงวน โดยกำหนดให้ผู้ชายปกปิดระหว่างสะดือกับหัวเข่า และผู้หญิงต้องปกปิดทุกส่วนของ ร่างกาย ยกเว้นใบหน้าและฝ่ามือ ด้านประเพณี วัฒนธรรมและกิจกรรมที่สำคัญทางศาสนา เช่น การแต่งงาน การเข้าสู่สู่นัต รวมถึงวันสำคัญอื่น ๆ ดังนี้

1. เมาลิดคินนบี เป็นการรำลึกถึงวันประสูติของศาสนานบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ศาสดา แห่งมนุษยชาติผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลาม จะมีการรำลึกถึงคุณงามความดีหรือประวัติของท่านในอดีตกาลในบรรยากาศแห่งความรัก และระลึกถึงท่านอย่างแท้จริง

2. วันตรุษอิลลิฟิตรีหรือที่นิยมเรียกว่า วันรายาออกบวช หลังจากที่มุสลิมได้ถือศีลอด มาตลอดในเดือนรอมฎอนก็จะถึงวันออกบวช ตอนเช้าจะมีการละหมาดร่วมกัน ทุกคน จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด สวยงามและการจ่ายซากาตฟิตเราะฮ์ คือ การบริจาคทาน ที่มุสลิมผู้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ และต้องจ่ายให้แก่คนยากจนหรือคนอนาถา เป็นซากาต บังคับสำหรับมุสลิมทุกคนที่มีโอกาสลิ้มรสรอมฎอนอันประเสริฐ ปกติจะมีการจ่ายในช่วง สุดท้ายของเดือนรอมฎอน ไปจนกระทั่งก่อนละหมาดในวันอิลลิฟิตรี สำหรับบุคคลใด ที่เสียชีวิตในช่วงรอมฎอน ทางเครือญาติต้องทำหน้าที่เป็นผู้จ่ายซากาตแทนคนดังกล่าว ในการจ่ายซากาตฟิตเราะฮ์นี้ หากจ่ายหลังละหมาดวันอิลลิฟิตรีแล้ว ไม่ถือว่าเป็นการจ่าย ซากาตฟิตเราะฮ์ แต่จะถือว่าเป็น “ซอคาเกาะห์” หรือการบริจาคทั่วไปด้วยความสมัครใจ

3. วันออซุรตรงกับวันขึ้น 10 ค่ำเดือนมุฮัรรัม จัดขึ้นเพื่อรำลึกถึงท่านนบีมุฮัมมัด ตอนเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ โดยการนำข้าวและธัญพืชต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด ถั่วฝักยาว เป็นต้น มาควนรวมกัน แล้วแจกจ่ายแก่ชาวบ้านที่ร่วมควน

4. วันตรุษอีดิลอัฎฮา หรือวันรายาฮัจยี ตรงกับวันประกอบพิธีฮัจย์ ณ ประเทศซาอุดีอาระเบีย จะมีการทำกุรบาน หรือเชือดสัตว์เพื่อเป็นอาหารแก่เพื่อนบ้านและคนยากจน เพื่อขัดเกลาจิตใจให้เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์

5. การละหมาด เป็นการแสดงความเคารพนมัสการต่อพระองค์อัลเลาะห์ ประกอบไปด้วยจิตใจ วาจา และร่างกายพร้อมกัน โดยกำหนดให้มีการละหมาดวันละ 5 เวลา เพื่อวัตถุประสงค์ ดังนี้

5.1 ให้เกิดความนอบน้อมถ่อมตน

5.2 ขัดเกลาจิตใจและสอนให้รู้จักมรรยาทในการแสดงความภักดี

5.3 ให้ตรงต่อหน้าที่และตรงต่อเวลา

5.4 ให้ตระหนักถึงความเสมอภาค เคียงบ่าเคียงไหล่ ไม่แบ่งชั้นวรรณะ

5.5 ให้เกิดความยำเกรงต่อความเกรียงไกรของพระผู้เป็นเจ้ารักษาสำจะ ซื่อตรง

ไม่โลภ อคทน มีความเป็นธรรม

5.6 เคารพศรัทธา

5.7 รักษาความสะอาด

ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษาถิ่นใต้และภาษามลายูท้องถิ่น ด้านสภาพทางสังคม บ้านเกิดเป็นหมู่บ้านชนบทมีสภาพเป็นเครือญาติ ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกัน ครอบครัวจึงมีความอบอุ่น ประชาชนชาวเกตรีมีการไปมาค้าขายกับประชาชนประเทศมาเลเซีย และจากการเล่าของบรรพบุรุษพบว่า ชาวมาเลย์มีการนิยมดื่มกาแฟ ทำให้ชาวเกตรีนิยมดื่มกาแฟด้วย

ความรู้ การศึกษา และค่านิยม

แหล่งสถานศึกษาของตำบลเกตรี มีดังนี้

1. โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง

2. ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน/ห้องสมุดประชาชน 5 แห่ง

3. ศูนย์จริยธรรมประจำมัสยิด 6 แห่ง
4. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลเกตรี 1 แห่ง (ตั้งอยู่หมู่ที่ 7)

ชาวบ้านส่วนมากจบการศึกษาภาคบังคับ และในปัจจุบัน เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วมีโอกาสเรียนต่อเพิ่มมากขึ้น ค่านิยมในการศึกษา ผู้ปกครองส่วนมากนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษาที่อำเภอเมืองสตูล และโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งมีระยะทางไม่ไกลจากหมู่บ้าน ซึ่งเป็นโอกาสดีของคนในหมู่บ้าน

กลุ่มอาชีพ

กลุ่มอาชีพของสตรีในชุมชนบ้านเกตรี ถือเป็นกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ กลุ่มกิจกรรมหรือโครงการที่สตรีตำบลเกตรีร่วมกันจัดตั้งขึ้นมีอยู่ 8 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านไร่	จำนวนสมาชิก 30 คน
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเกตรีเหนือ	จำนวนสมาชิก 18 คน
กลุ่มส่งเสริมอาชีพสตรีบ้านเกตรี	จำนวนสมาชิก 23 คน
กลุ่มสตรีบ้านเกตรีกาแฟโบราณ	จำนวนสมาชิก 20 คน
กลุ่มขนมพื้นเมือง	จำนวนสมาชิก 16 คน
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านวังพะเนียด	จำนวนสมาชิก 15 คน
กลุ่มสุขาภิบาลอาหาร	จำนวนสมาชิก 20 คน
กลุ่มสตรีร่วมใจพัฒนา	จำนวนสมาชิก 15 คน

บ้านเกตรี อยู่ในพื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลเกตรี ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลเกตรี มีนโยบายและแผนการพัฒนาที่สำคัญ คือ การพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีคุณภาพ จริยธรรม สามารถสืบทอดวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีศาสนาเป็นเครื่องชี้นำชุมชนและสังคม ตลอดจนจัดการระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนา และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น สามารถดูแลตัวเองในขั้นพื้นฐานได้ ตลอดจนการพัฒนาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างต่อเนื่องทุกขั้นตอน เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการภาครัฐอย่างมีศักยภาพ ทั้งนี้ยังมีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ คือ ให้ประชาชนรวมตัวกันเพื่อเรียนรู้พัฒนาทักษะ

ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนเทคโนโลยีวิชาการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงและแปรรูปผลผลิต รวมทั้งการเพิ่มมูลค่าของสินค้า ซึ่งก่อให้เกิดการผลิต การบริการ การหมุนเวียนของทรัพย์สิน และสร้างงานตามแนวทาง “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยสามารถพึ่งตนเองได้และดำรงอยู่อย่างมั่นคง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาวิจัยที่ผู้อื่นได้ศึกษาไว้แล้ว เพื่อนำผลการศึกษาเหล่านั้นมาใช้ประกอบการกำหนดกรอบของการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของสตรีในเขตพื้นที่ตำบลเกตรี อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ดังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

วิไลพร จันทร์สุวรรณ (2544) ศึกษาเรื่อง *การมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมสร้างตนเอง ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในนิคมสร้างตนเองท้ายเหมือง จังหวัดพังงา* พบว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้านทรัพยากรป่าไม้ น้ำ ดิน ของสมาชิกนิคมสร้างตนเองอยู่ในระดับปานกลาง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมด้านการร่วมศึกษาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมติดตามผลและร่วมบำรุงรักษา คือ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการเข้ารับการอบรม ส่วนตัวแปรที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม คือ เพศ รายได้ต่อปี การรับรู้ข่าวสาร และการได้รับการอบรมจากเจ้าหน้าที่

ชนิกา พันธุ์รังษี (2546) ศึกษาเรื่อง *การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีชนบทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบ้านกล้วย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี* พบว่า ระดับการมีส่วนร่วม ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการสำรวจสภาพปัญหาและวางแผน ด้านการดำเนินงาน ด้านการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน และด้านการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานมีค่ามากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการสำรวจสภาพปัญหาและวางแผน ด้านการดำเนินงาน ตามลำดับ

นิภา สมเชื้อ (2546) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาชนบท ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี (ร้อยละ 42.6) การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 59.6) ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนมากกว่า 9 ปี (ร้อยละ 100) โดยเฉลี่ยมีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน (ร้อยละ 56.6) แต่ไม่ได้มีตำแหน่งใด ๆ ในชุมชน (ร้อยละ 71.4) ระดับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาชนบทอยู่ในระดับ ปานกลางจากลักษณะการมีส่วนร่วม 5 ลักษณะ คือ (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา (3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามผลและประเมินผล (5) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ทั้งนี้ สตรีส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มากที่สุด ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ กับระดับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาชนบทเมื่อเรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในงานของกลุ่มสตรี การรับรู้ ข่าวสารบ้านเมืองจากสื่อประเภทต่าง ๆ รายได้ของครอบครัว แรงจูงใจให้เข้าร่วมกิจกรรม ของกลุ่มสตรี การได้รับการฝึกอบรมความรู้เพิ่มเติม ระดับการศึกษา การติดต่อกับผู้นำ ท้องถิ่น และการเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ ส่วนตัวแปรการมีตำแหน่งในชุมชน ระยะเวลา ที่อยู่ในชุมชนและอายุของสตรีไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของสตรีในการ พัฒนาชนบทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปิยะ ประทีปรัถนิ (2546) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชุมชนในพื้นที่ชายทะเลบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ชายทะเลบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับต่ำ ปัจจัย ด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ระยะเวลาการพักอาศัยในชุมชน อาชีพ รายได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ในพื้นที่ชายทะเลบางขุนเทียน ส่วนปัญหาสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้ความร่วมมือของประชาชน ผู้นำชุมชน การรับรู้ข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ และการสนับสนุนจากภาครัฐ

ไพรินทร์ อัจหาญ (2546) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นสตรีในกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่จังหวัด-

กาฬสินธุ์ พบว่า สมาชิกที่เป็นสตรีขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่มีอายุ 31-50 ปี มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นบุคคลที่เกิดในตำบลที่ได้อยู่อาศัยในปัจจุบัน โดยมีระยะเวลาการอาศัยอยู่ในตำบล 31-40 ปี จากการหาความสัมพันธ์ของตัวแปรพบว่า อายุ ภูมิฐานะ สถานภาพสมรส ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งในองค์การบริหารส่วนตำบล และประสบการณ์การฝึกอบรม และการศึกษาดูงานหลังจากได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในตำบล การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรอื่น และประสบการณ์การฝึกอบรม และการศึกษาดูงานก่อนได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

อภิถักษณ์ แสงสุริยันต์ (2549) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการสร้างรายได้ของชุมชนน้ำน้อย ตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในด้านร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมติดตามผล ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

ณัชรรัตน์ ขยัก (2550) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบล: ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 61.94 อายุ 47 ปี คิดเป็นร้อยละ 39.55 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขต อบต. 40 ปี ขึ้นไป มีร้อยละ 51.49 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่นอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 53.73 ขณะที่กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.82) และผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารการพัฒนาท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ส่วนเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขต อบต. ตำแหน่งทางสังคม หรือการเป็นสมาชิกกลุ่ม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่นและความศรัทธาต่อผู้นำไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น

นรินทร์ หลวงป่า (2550) ศึกษาเรื่อง สตรีกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

สตรีในเขตเทศบาลตำบลเมืองแกนพัฒนา มีความรู้ ความเข้าใจในวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก การมีส่วนร่วมด้านการเสนอปัญหาและแนวทางการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมและการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงานของเทศบาลอยู่ในระดับน้อย ขณะที่ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า อายุ สถานภาพด้านครอบครัว ระดับการศึกษาและประสบการณ์ในท้องถิ่นมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่น ส่วนอาชีพ รายได้ ภูมิฐานะและความรู้ ความเข้าใจในวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่น

อัสนี หวังพิทยา (2551) ศึกษาเรื่อง *บทบาทของสตรีประมงพื้นบ้านต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการประมงโดยชุมชนในอ่าวปัตตานี จังหวัดปัตตานี* พบว่า บทบาทและความต้องการในอนาคตต่อการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ การดำเนินการ การรับ-ผลประโยชน์ และการประเมินผล อยู่ในระดับมาก แนวทางพัฒนาบทบาทสตรีประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงโดยชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับระเบียบประเพณี และการปฏิบัติของสตรีมุสลิม ซึ่งต้องประชาสัมพันธ์ให้สตรีประมงพื้นบ้านรู้ผลเสียก่อน จึงค่อยพัฒนาด้านทรัพยากรได้และสิ่งสำคัญต้องช่วยกันส่งเสริมลูกหลานให้มีจิตสำนึกรักบ้านเกิด

Kingsbury et al. (2004) ศึกษาพบว่า สตรีมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท โดยสตรีชาวแอฟริกาไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 มีความรับผิดชอบในการผลิตผลผลิตทางการเกษตร ดังนั้น การผนวกเรื่องเพศเข้ากับเรื่องการพัฒนาจะช่วยให้มีการตัดสินใจและมีความเข้าใจแนวความคิดการพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

Batuwitage and Fernando (อ้างถึงใน Steele, Fernando, & Weddikkara, 2008) ได้ดำเนิน โครงการกิจกรรมการพัฒนาชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบทที่ยากจนของประเทศศรีลังกา โดยมุ่งความสำคัญไปที่กลุ่มสตรีและเด็กเป็นอันดับแรก ๆ พบว่า มีสตรีร้อยละ 58 ร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงานของโครงการ เช่น กรรมการด้านการเงิน กรรมการด้านการรับฟังข้อมูลจากชุมชน ซึ่งคณะกรรมการเหล่านี้ยังมีอำนาจในการตัดสินใจด้วย

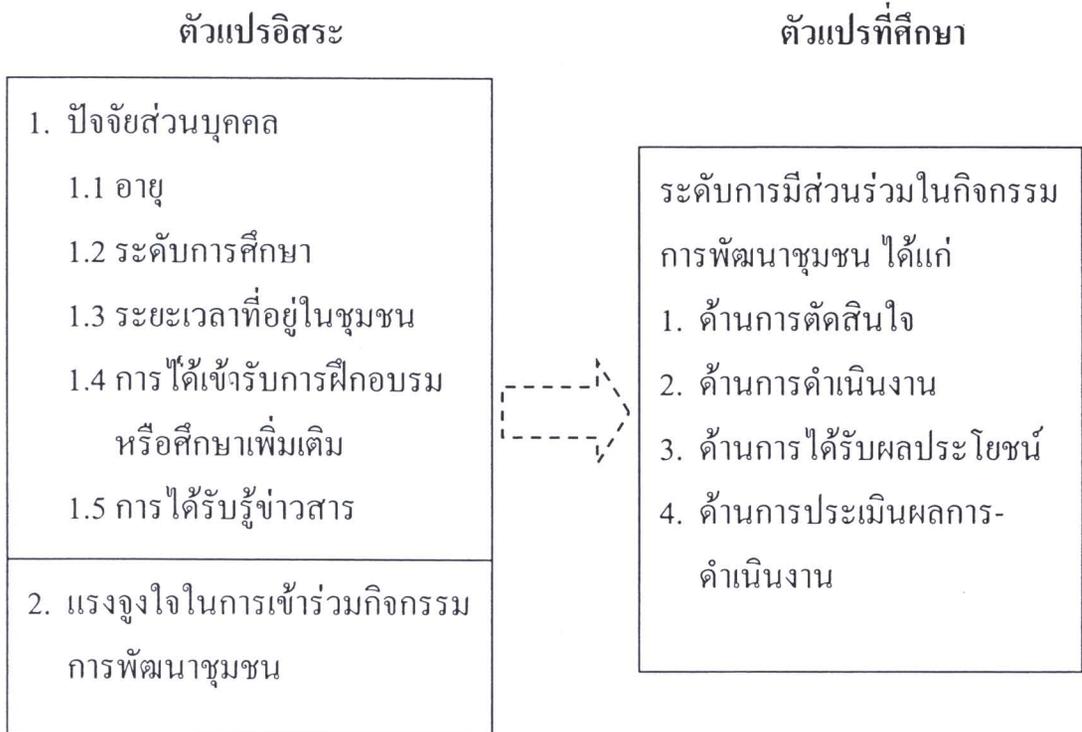
Steele et al. (2008) กล่าวว่า จากโครงการการสนับสนุนข้อมูลและทรัพยากรต่าง ๆ ให้กับชุมชนเพื่อลดภาวะความยากจนในชนบท ทำให้ทราบว่า การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการพัฒนาชุมชนของสตรีมีน้อยกว่าร้อยละ 50

Mafukidze and Hoosen (2009) ศึกษาพบว่า การสื่อสารมีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วม ถ้าประชาชนมีการสื่อสารข้อมูล ข่าวสารในระดับต่ำ หรือข้อมูลไม่ชัดเจน รวมทั้งการขาดข้อมูลข่าวสารจะทำให้เกิดปัญหาต่อกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งนี้การขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมควรจะผ่านผู้นำ หรือผู้ที่มีอิทธิพลต่อคนในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้กระบวนการมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น

Morgan, Morgan, and Ritter (2010) ศึกษาพบว่า ความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะเรื่องการให้คุณค่าต่อการมีส่วนร่วม และประเด็นอื่นที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ การยับยั้งพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการดำเนินงาน ประการต่อมา คือ การได้เข้าใจผลลัพธ์สำเร็จตามเป้าหมาย และจำนวนสมาชิกในกลุ่ม กลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกมากอาจจะเกิดพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการดำเนินงานมากขึ้นตาม เนื่องจากความใกล้ชิดระหว่างเพื่อนและผู้นำมีน้อยลง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมา การศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะสตรี พบว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมที่ใช้ในการศึกษาแตกต่างกัน นอกจากนี้ ยังพบว่า มีปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และเลือกใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff (1980, pp. 219-222) ซึ่งแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้านคือ ด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินงาน ด้านการได้รับผลประโยชน์และด้านการประเมินผลการดำเนินงาน เนื่องจากแนวคิดนี้จะพิจารณาถึงการตัดสินใจซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นกิจกรรม ระหว่างการดำเนินกิจกรรมไปจนถึงการประเมินผลของกิจกรรม แนวคิด และปัจจัยต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยเลือกใช้นั้นมีความสัมพันธ์กันดังปรากฏในกรอบแนวคิดของการวิจัยต่อไปนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 4 กรอบแนวคิดการวิจัย